অধ্যায় ৩ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ

অধ্যায় গাঁথনি

৩.১ উদ্দেশ্য

৩.২ পৰিচয়

৩.৩ ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ

৩.৩.১ প্ৰস্তাৱনা

৩.৪ ভাৰতীয় সংবিধানৰ উৎসসমূহ

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

৩.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতীয় সংবিধান ৰচনাৰ ইতিকথা বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংবিধান ৰচনাৰ বাবে ব্যৱহৃত বিভিন্ন উৎসসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।

৩.২ পৰিচয়

ইয়াৰ পূৰ্বৰ অধ্যায়টিত আমি ই অধ্যায়টিত আমি ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাই বীৰত্বপূৰ্ণ স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ পৰা উত্তৰাধিকাৰ সূত্ৰে লাভ কৰা পৰম্পৰাসমূহ আলোচনা কৰিছোঁ। মহাত্মা গান্ধীৰ নেতৃত্বত সংঘটিত ভাৰতীয় স্বাধীনতা আন্দোলনৰ প্ৰভাৱো গভীৰভাৱে ভাৰতীয় সমাজ আৰু শাসন ব্যৱস্থাৰ ওপৰত পৰিছিল। সেয়েহে প্ৰথমখন অধিৱেশনতে জৱাহৰলাল নেহৰুৱে ১৯৪৬ চনৰ ১৩ ডিচেম্বৰৰ দিনা বস্তুনিষ্ঠ নিষ্পত্তিৰ সূচনা কৰে। তন্ন তন্নকৈ কৰা আলোচনা আৰু বিতৰ্কৰ অন্তত সাংবিধানিক সভাত ১৯৪৭ চনৰ ২২ জানুৱাৰীৰ দিনা লক্ষ্য প্ৰস্তাৱ (Objective Resolution)ত গৃহীত হয়। ভাৰতীয় সংবিধানৰ আদৰ্শগত ভেঁটি আৰু মূল্যবোধসমূহ এই উদ্দেশ্য সম্বলিত প্ৰস্তাৱত স্পষ্টভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছিল। লক্ষ্য প্ৰস্তাৱত উল্লিখিত সকলোবোৰ আদৰ্শ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। এই অধ্যায়টিত

ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ আৰু সংবিধান ৰচনাৰ বাবে ব্যৱহৃত বিভিন্ন উৎস সমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

৩.৩ ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ

ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ ইয়াৰ প্ৰস্তাৱনাৰ মাজেদিয়েই প্ৰতিফলিত হৈছে। আমাৰ সংবিধানখনক প্ৰস্তাৱনাৰ সম্প্ৰসাৰণ আৰু ব্যাখ্যা বুলি ক'ব পাৰি। উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ চুৰ্বা ৰাৱে কৈছে, 'প্ৰস্তাৱনাত অতি চমুকৈ ইয়াৰ আদৰ্শ আৰু আকাংক্ষাসমূহ সন্নিবিষ্ট হৈছে।' ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ বুজিবলৈ হ'লে আমি প্ৰথমতে প্ৰস্তাৱনাটো বুজিব লাগিব। ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাৰ সংজ্ঞা আৰু বিশ্লেষণ তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

৩.৩.১ প্ৰস্তাৱনা

Oxford Advanced Learner's Dictionary ত 'প্ৰস্তাৱনা' শব্দটোৱে এখন কিতাপ বা লিখিত নথিৰ পৰিচয়ক বুজায় বুলি উল্লেখ আছে। প্ৰস্তাৱনা হ'ল সংবিধানখনৰ সবাতোকৈ মূল্যৱান অংশ। ই হৈছে সংবিধানৰ আত্মাস্বৰূপ। ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত এনেদৰে কোৱা হৈছে -

"আমি, ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণে ভাৰতবৰ্ষক এখন সাৰ্বভৌম, সমাজবাদী, ধৰ্মনিৰপেক্ষ, গণতান্ত্ৰিক গণৰাজ্য হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিম বুলি সংকল্পবদ্ধ হৈ আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ সকলো লোককে সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ন্যায়, চিন্তা, অভিব্যক্তি, বিশ্বাস, আস্থা আৰু উপাসনাৰ স্বাধীনতা, মৰ্যাদা আৰু সুযোগৰ সমতা আৰু তেওঁলোকৰ সকলোৰে মাজত ব্যক্তি-মৰ্যাদা, জাতীয় ঐক্য আৰু সংহতি নিশ্চিতকাৰী ভাতৃত্ববোধ বৃদ্ধি কৰিবলৈ- আজি ১৯৪৯ চনৰ নৱেম্বৰ মাহৰ ২৬ তাৰিখে আমাৰ সংবিধান সভাই গ্ৰহণ কৰা আৰু লিপিবদ্ধ কৰা এই সংবিধানখন নিজকে প্ৰদান কৰিলোঁ।"

প্ৰস্তাৱনাৰ পৰাই আমি ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ বুজিব পাৰো। এই দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ তলত আলোচনা কৰা হ'ল—

- **জন সাৰ্বভৌমত্ব ঃ**

  য'ত ভাৰতবৰ্ষৰ জনগণেই হ'ল কৰ্তৃত্বৰ সৰ্বোচ্চ উৎস। প্ৰস্তাৱনাটো 'আমি ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণে' বুলি আৰম্ভ হৈছে আৰু শেষ হৈছে... 'গ্ৰহণ কৰা আৰু লিপিবদ্ধ কৰা এই সংবিধানখন নিজকে প্ৰদান কৰিলোঁ।' ইয়াৰ দ্বাৰা এইটোৱেই প্ৰতিপন্ন হয় যে জনগণেই হ'ল কৰ্তৃত্বৰ সৰ্বোচ্চ উৎস। সংবিধানখনক দেশৰ সৰ্বোচ্চ আইন বুলি গণ্য কৰা হয়, কিন্তু দেশৰ সৰ্বোচ্চ ক্ষমতা ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণৰ ওপৰতে আৰোপিত।

- **ভাৰতবৰ্ষক এখন সাৰ্বভৌম ৰাষ্ট্ৰ হিচাপে গঢ়ি তোলা ঃ**

  প্ৰস্তাৱনাত ভাৰতবৰ্ষ এখন সাৰ্বভৌম দেশ বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে। ই বহিঃ নিয়ন্ত্ৰণৰ পৰা মুক্ত। ভাৰতবৰ্ষৰ আভ্যন্তৰীণ কথাত কোনো বহিঃ শক্তি বা বিদেশী শক্তিয়ে হস্তক্ষেপ কৰিব নোৱাৰে।

- **সমাজবাদী দেশ হিচাপে ভাৰতবৰ্ষ ঃ**

  প্ৰস্তাৱনাত ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি ১৯৭৬ চনত 'সমাজবাদী' শব্দটো সংযোগ কৰা হয়। ইয়াৰ দ্বাৰা এইটোকে বুজাব খোজা হৈছে যে সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক সমতা স্থাপন আৰু দেশৰ সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ মাজত সম্পদৰ সম বিতৰণৰ বাবে ভাৰতীয় সংবিধান দায়বদ্ধ। 'সমাজবাদী' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰি ভাৰতীয় সংবিধানে কেৱল যে জনসাধাৰণৰ মাজত এটা সমমৰ্যাদাৰ ভাৱ সৃষ্টি কৰিছে এনে নহয়, ই ভাৰতীয় সংবিধানৰ দাৰ্শনিক ভেঁটিও সুদৃঢ় কৰিছে। ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতি (Directive Principles of State Policy)ত সন্নিবিষ্ট ৩৯, ৪১, ৪২ আৰু ৪৩ অনুচ্ছেদত কিছুমান সমাজবাদী নীতি স্পষ্টভাৱে প্ৰতিফলিত হৈছে।

- **ধৰ্মনিৰপেক্ষ দেশ হিচাপে ভাৰতবৰ্ষ ঃ**

  ১৯৭৬ চনৰ ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি প্ৰস্তাৱনাত 'ধৰ্মনিৰপেক্ষ' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। ভাৰতৰ প্ৰাক্তন ৰাষ্ট্ৰপতি ভেংকটাৰমনৰ ভাষাত 'যিখন দেশ ধৰ্মৰ দ্বাৰাও পৰিচালত নহয়, অধৰ্মৰ দ্বাৰাও পৰিচালিত নহয়, ধৰ্ম-বিৰোধীয়ো নহয়, যিখন দেশ সম্পূৰ্ণৰূপে ধৰ্মীয় গোড়ামি আৰু কাৰ্যকলাপৰ পৰা মুক্ত আৰু যিখন দেশ ধৰ্মীয় কথাত সম্পূৰ্ণ নিৰপেক্ষ সেইখন দেশেই ধৰ্ম নিৰপেক্ষ দেশ।' ভাৰতীয় ধৰ্ম নিৰপেক্ষতাৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল এয়ে যে ভাৰতবৰ্ষই কোনো ধৰ্মকে নিজা ধৰ্ম বুলি গ্ৰহণ নকৰে অৰ্থাৎ ভাৰতবৰ্ষৰ কোনো ৰাষ্ট্ৰীয় ধৰ্ম নাই আৰু ভাৰতবৰ্ষত সকলো ধৰ্মকে সমান চকুৰে চোৱা হয়। ভাৰতীয় সংবিধানৰ এইটো এটা অন্যতম আদৰ্শ।

- **গণতান্ত্ৰিক দেশ হিচাপে ভাৰতবৰ্ষ ঃ**

  ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান দৰ্শন আৰু আদৰ্শ হ'ল ভাৰতবৰ্ষক গণতান্ত্ৰিক দেশ হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰা। ভাৰতবৰ্ষক পৃথিৱীৰ ভিতৰতে বৃহত্তম গণতন্ত্ৰ বুলি গণ্য কৰা হয়। আব্ৰাহাম লিংকনৰ ভাষাত "জনসাধাৰণক লৈ জনসাধাৰণৰ কল্যাণৰ উদ্দেশ্যে গঠিত আৰু জনসাধাৰণৰ দ্বাৰা পৰিচালিত চৰকাৰক গণতন্ত্ৰ বোলে।" ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধানে ভাৰতত এক সংসদীয় গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। প্ৰাপ্তবয়স্কৰ সাৰ্বজনীন ভোটাধিকাৰ, সময়কালীন নিৰ্বাচন, ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰীকৰণ, ন্যায়পালিকাৰ স্বাধীনতা, ইত্যাদি আমাৰ গণতন্ত্ৰৰ কিছুমান অন্যতম বৈশিষ্ট্য।

- **ভাৰতবৰ্ষত গণৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা ঃ**

  প্ৰস্তাৱনাত ভাৰতবৰ্ষ এখন গণৰাজ্য বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে। গণৰাজ্য শব্দটোৱে ইয়াকে বুজায় যে এই শাসন ব্যৱস্থাত ৰাষ্ট্ৰৰ মুৰব্বীজনক দেশৰ জনসাধাৰণে প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষভাৱে নিৰ্বাচন কৰে। এই মুৰব্বীজন বংশানুক্ৰমিক নহয়। মুখ্য কাৰ্যপালিকা (Chief Executive) তথা দেশৰ আইনতঃ মুৰব্বী ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিগৰাকীক জনসাধাৰণে পৰোক্ষ ভোটৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচন কৰে।

- **ভাৰতীয় নাগৰিকৰ বাবে ন্যায় নিশ্চিতকৰণ ঃ**

  চৰকাৰে সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ উন্নতি সাধন কৰাটোৱেই হ'ল ন্যায়। ডি.ডি. বসুৰ মতে সমূহীয়া মংগল সিদ্ধিয়েই হ'ল ন্যায়ৰ নিৰ্মাণ। ই ব্যক্তিগত মংগল বা গৰিষ্ঠসংখ্যক লোকৰ মংগলতকৈ সুকীয়া। প্ৰস্তাৱনাত তিনিবিধ ন্যায়ৰ কথা কোৱা হৈছে - সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক। সামাজিক ন্যায় হ'ল কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ ভেঁটি। সামাজিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে ভাৰতীয় সংবিধানে সমাজৰ দুৰ্বল শ্ৰেণীৰ লোকৰ বাবে বিশেষ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে, অস্পৃশ্যতাৰ অৱসান ঘটাইছে, এটা বিশেষ পৰ্যায়লৈকে বিনামূলীয়া শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। ৰাজনৈতিক ন্যায়দানৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতীয় সংবিধানে প্ৰাপ্তবয়স্কৰ বাবে সাৰ্বজনীন ভোটাধিকাৰৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে। ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ মাজত কোনো ৰাজনৈতিক বৈষম্য নাই। অৰ্থনৈতিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে সংবিধানে ভাৰতীয়সকলৰ জীৱন ধাৰাৰ মানদণ্ড উন্নত কৰাৰ আৰু সাধাৰণ মানুহৰ অৰ্থনৈতিক নিৰাপত্তা প্ৰদানৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে।

- **স্বাধীনতা প্ৰদান ঃ**

  ভাৰতীয় সংবিধানৰ সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ দৰ্শন আৰু আদৰ্শ হ'ল চিন্তা, অভিব্যক্তি, বিশ্বাস আৰু ধৰ্মীয় ক্ষেত্ৰত স্বাধীনতা প্ৰদান। দলিতসকলৰ নেতা আৰু সংবিধানৰ খচৰা কমিটীৰ সভাপতি ড° অম্বেদকাৰে কৈছে যে স্বাধীনতাক সমতাৰ পৰা পৃথক কৰিব নোৱাৰি; সমতাক স্বাধীনতাৰ পৰা পৃথক কৰিব নোৱাৰি; স্বাধীনতা আৰু সমতা উভয়কো মৈত্ৰীৰ পৰা পৃথক কৰিব নোৱাৰি।

- **সমতা নিশ্চিতকৰণ ঃ**

  সমতা হ'ল গণতান্ত্ৰিক দেশ এখনৰ ভেঁটি। সমাজৰ উন্নতিৰ বাবে সমতাৰ প্ৰয়োজন। সেয়ে প্ৰস্তাৱনাত এই 'সমতা' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। 'আইনৰ শাসন' (Rule of Law) সমতাৰ ক্ষেত্ৰত নিশ্চয়তা প্ৰদান কৰিছে সমতা স্থাপনৰ বাবে আমাৰ সংবিধানে 'সমতাৰ অধিকাৰ'ক মৌলিক স্বত্ব হিচাপে ঘোষণা কৰিছে আৰু ভাৰতীয় সংবিধানে নাগৰিকেই হওক বা অ-নাগৰিকেই হওক সকলো মানুহ আইনৰ চকুত সমান বুলি ঘোষণা কৰিছে। সংবিধানে ধৰ্ম, জাতি, জাত, লিংগ, জন্মস্থান আদিৰ ভিত্তিত গ্ৰহণ কৰা বৈষম্যমূলক আচৰণকো নিষিদ্ধ কৰিছে।

- **মানুহৰ মনত মৈত্ৰীভাৱৰ উন্মেষ ঃ**

  প্ৰস্তাৱনাত ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা আৰু জাতীয় স্বাধীনতা তথা অখণ্ডতা নিশ্চিত কৰণৰ উপায় হিচাপে মৈত্ৰী শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। 'ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা' ("dignity of the individual") বাক্যাংশই এজন ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্বক স্বীকৃতি দিয়া বুজায়। কাৰণ মানুহৰ মাজত মৈত্ৰী ভাৱৰ সঞ্চাৰ কৰিবৰ বাবে ব্যক্তিত্বৰ স্বীকৃতিকৰণ আৰু ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা এটা অপৰিহাৰ্য চৰ্ত। মানুহৰ মাজত মৈত্ৰী ভাৱৰ বিকাশৰ উদ্দেশ্যে সামাজিক প্ৰভেদ আৰু অসমতা আঁতৰোৱাৰ বাবে বিভিন্ন প্ৰচেষ্টা চলাই অহা হৈছে। নাগৰিকসকলৰ মাজত ঐক্যৰ অবিহনে এখন দেশ উন্নতিৰ পথেৰে আগুৱাই যাব নোৱাৰে। আন দেশৰ লগত সংঘাত পৰিহাৰ কৰিবৰ বাবে সুসম্পৰ্ক ৰক্ষা কৰাই হ'ল সংহতি। ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি প্ৰস্তাৱনাত সংহতি শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

- **কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ হিচাপে ভাৰতবৰ্ষ ঃ**

  কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ আদৰ্শ আৰু আৰ্থ-সামাজিক ন্যায়ৰ প্ৰতি ভাৰতবৰ্ষ প্ৰতিশ্ৰুতিবদ্ধ। প্ৰস্তাৱনাই ভাৰতবৰ্ষত কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ বুনিয়াদ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ প্ৰাক্তন অধ্যক্ষ আচাৰ্য কৃপালিনীয়ে কৈছিল, 'প্ৰস্তাৱনাত আদৰ্শ ৰাষ্ট্ৰৰ ৰহস্যবাদী নীতি বিদ্যমান'। ভাৰতবৰ্ষ গণতন্ত্ৰৰ প্ৰতি প্ৰতিশ্ৰুতিবদ্ধ আৰু ভাৰতবৰ্ষই ব্যক্তিগত স্বাধীনতাক সদায় সন্মান কৰে। ভাৰতবৰ্ষই সকলো নাগৰিককে সম মৰ্যাদা আৰু সুযোগ প্ৰদান কৰিছে। ইয়াৰ ফলত ভাৰতীয় নাগৰিকৰ মত সৃষ্টি হৈছে শক্তিশালী ভাতৃত্ববোধ। যি ভাতৃত্ববোধে সাৰ্বভৌম, গণতান্ত্ৰিক আৰু লোকতান্ত্ৰিক ভাৰতবৰ্ষক ইয়াৰ ঘোষিত লক্ষ্যত উপনীত হোৱাত সহায় কৰিছে। নিৰ্দেশনাৰ আহিলাস্বৰূপ ৰাষ্ট্ৰৰ নিৰ্দেশনাত্মক নীতিসমূহে দেশৰ সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক বিকাশৰেই চেষ্টা কৰি আহিছে।

  ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাটি যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ। এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য যে বিৰুবাৰী ঘটনা (Birubari Case - AIR 1960 SC 845) ত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে প্ৰস্তাৱনাটি সংবিধানৰ অংশ নহয় বুলি মন্তব্য কৰিছিল। কিন্তু কেশৱানন্দ ভাৰতী বনাম কেৰেলা চৰকাৰৰ মোকৰ্দমা(Keshavananda Bharti – vs. - State of Kerala', AIR 1973 SC 1461)ত প্ৰস্তাৱনাটিও সংবিধানৰ অংশ বুলি মন্তব্য কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত এইটোও কোৱা হৈছিল যে ৩৬৮ ধাৰাৰ ভিত্তিত সংসদে প্ৰস্তাৱনাটো সংশোধন কৰিব পাৰে। কিন্তু সংবিধানৰ মূল গাঁথনি (Basic Structure) পৰিবৰ্তন কৰিব নোৱাৰে। দেখা গ'ল প্ৰস্তাৱনাটো সংশোধনীয়, কিন্তু প্ৰস্তাৱনাত নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া উদ্দেশ্য ধ্বংস কৰাকৈ সংবিধান সংশোধন কৰাৰ অধিকাৰ সংসদৰ নাই।

জানি থোৱা ভাল

'আইনৰ শাসন' কি?

এ. ভি. ডাইছিৰ মতে 'আইনৰ শাসনৰ তিনিটা অর্থ আছে -

(ক) আইন ভংগৰ অপৰাধৰ বিনে কোনো ব্যক্তিকে শাস্তি দিব নোৱাৰে।

(খ) কোনো ব্যক্তিয়েই আইনৰ উৰ্দ্ধত নহয়। আৰু

(গ) সংবিধানৰ সাধাৰণ নীতিসমূহ হ'ল ন্যায়িক সিদ্ধান্তৰ ফলশ্রুতি।

চিন্তা-চর্চা কৰক— ৩.১

১) পৃথিৱীৰ কেইখনমান গণৰাজ্যৰ নাম বিচাৰি উলিয়াবলৈ যত্ন কৰিব।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ কোনটো সংশোধনীৰ দ্বাৰা প্রস্তাৱনাত 'ধর্মনিৰপেক্ষ, সমাজবাদী আৰু সার্বভৌম' এই বাক্যাংশ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ সর্বোচ্চ ক্ষমতাৰ গৰাকী হ'ল ভাৰতীয় জনগণ (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ঃ ভাৰতবর্ষক কিয় গণৰাজ্য বুলি কোৱা হয়?

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ঃ কেশৱানন্দ ভাৰতী বনাম কেৰেলা চৰকাৰৰ মোকৰ্দমা(Keshavananda Bharti – vs. - State of Kerala', AIR 1973 SC 1461)ত প্ৰস্তাৱনাটিও সংবিধানৰ অংশ নহয় বুলি মন্তব্য কৰিছিল। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত সন্নিবিষ্ট ন্যায়ৰ আদশৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

.....

৩.৪ ভাৰতীয় সংবিধানৰ উৎসসমূহ

ভাৰতীয় সংবিধানখন বিভিন্ন উপাদানৰ আধাৰত ৰচিত। ভাৰতৰ পৰিস্থিতি আৰু প্ৰয়োজনসমূহ আগত ৰাখি ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সংবিধানৰ পৰা মুক্তভাৱে বিভিন্ন সমলসমূহ ধাৰ কৰিছিল। সেইবাবে কোনো কোনো সমালোচকে ভাৰতীয় সংবিধানখনক 'ধাৰৰ এটা টোপোলা (A bag of borrowings) আৰু এখন সানমিহলি সংবিধান (hotch potch Constitution) বুলি অভিহিত কৰিছে।

ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান উৎসসমূহ হ'ল -

- **বৃটিছ সংবিধানঃ** ভাৰতীয় সংবিধান প্ৰণেতাসকলক বৃটিছ সংবিধানে যথেষ্ট পৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। সংসদীয় আৰ্হিৰ চৰকাৰ, কেবিনেট- প্ৰথা, উচ্চ সদনতকৈ নিম্ন সদনৰ উচ্চ অৱস্থান, আইনৰ শাসন আদি বৈশিষ্ট্যসমূহ ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে বৃটিছ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছিল। ভাৰতবৰ্ষত বৃটেইনৰ ৰজাৰ দৰে, দেশৰ মুৰব্বীজন অৰ্থাৎ ৰাষ্ট্ৰপতিগৰাকী নামমাত্ৰ মুৰব্বীহে। প্ৰকৃততে প্ৰধানমন্ত্ৰীহে কাৰ্যবাহী ক্ষমতাৰ মুৰব্বী আৰু তেওঁ নিজৰ মন্ত্ৰী পৰিষদৰ সহায়ত দেশ পৰিচালনা কৰে তথা সংসদৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ হৈ থাকে।
- **আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধান ঃ** ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অধ্যায়ত সন্নিবিষ্ট মৌলিক অধিকাৰ (Fundamental Rights) সমূহ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিল অফ্ ৰাইট্ছ (Bill of Rights) ৰ ভিত্তিত ৰচিত। স্বাধীন, নিৰপেক্ষ আৰু একক ন্যায়পালিকা তথা ভাৰতীয় উপৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধানৰ আধাৰত ৰচনা কৰা হৈছিল।
- **কানাডাৰ সংবিধান ঃ** ভাৰতীয় সংবিধানৰ ১ নং অনুচ্ছেদত সন্নিবিষ্ট 'Union of India' নামত বাক্যাংশ কানাডাৰ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা। ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে কানাডাৰ সংবিধানৰ পৰাই যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাটো ধাৰ কৰি লৈছে, যদিওৱা ইয়াৰ কিছুমান উপাদান অষ্ট্ৰেলিয়া আৰু দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানৰ পৰা সংগৃহীত। কানাডাৰ সংবিধানৰ

দৰে ভাৰতবৰ্ষতো অৱশিষ্ট ক্ষমতাসমূহ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ হাতত ন্যস্ত কৰা হৈছে।

- **আয়াৰলেণ্ডৰ (আইৰিছ) সংবিধান ঃ** আমাৰ সংবিধানৰ চতুৰ্থ অনুচ্ছেদত সন্নিবিষ্টসমূহ আইৰিছ সংবিধানৰপৰা গ্ৰহণ কৰা। আমাৰ সংবিধানত থকা কলা, সংস্কৃতি, বিজ্ঞান, সামাজিক কৰ্ম আদি বিভিন্ন ক্ষেত্ৰৰ পৰা ৰাজ্যসভালৈ সদস্যৰূপে মনোনীত কৰা ব্যৱস্থাটোও আইৰিছ সংবিধানৰ পৰা লোৱা হৈছে।
- **দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধান ঃ** ভাৰতীয় সংবিধান ৰচয়িতাসকলক দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানেও বহু পৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধনৰ ব্যৱস্থা আৰু ৰাজ্যসভাৰ সদস্য নিৰ্বাচনৰ প্ৰক্ৰিয়া সমূহে দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানৰ প্ৰভাৱকেই প্ৰতিফলিত কৰে।
- **জাৰ্মানীৰ সংবিধান ঃ** জৰুৰীকালীন অৱস্থাত ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওপৰত ন্যস্ত হোৱা মৌলিক অধিকাৰসমূহ অক্ষম কৰি ৰখাৰ অধিকাৰৰ উৎস হ'ল জাৰ্মানীৰ ৱাইমাৰ (Weimer) সংবিধান।
- **ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৯৩৫ ঃ** ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনখন আমাৰ সংবিধানৰ সবাতোকৈ বৃহৎ উৎস। ভাৰতীয় সংবিধানখনৰ ৰচয়িতাসকলে এই আইনখনৰ পৰা বহুতো উপাদান গ্ৰহণ কৰিছে। কেন্দ্ৰ আৰু প্ৰাদেশিক চৰকাৰৰ মাজৰ সাংবিধানিক সম্পৰ্ক আৰু এই দুই গোটৰ মাজত থকা চৰকাৰী ক্ষমতা বিতৰণ তালিকা তিনিখন (কেন্দ্ৰীয়, প্ৰাদেশিক আৰু সমবৰ্তী সূচী) ভাৰত চৰকাৰ আইন ১৯৩৫ চনৰ পৰা লোৱা হৈছে। প্ৰফেচৰ জেনিঙছৰ মতে, "সংবিধানখন প্ৰত্যক্ষভাৱে ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ ভিত্তিতে প্ৰতিষ্ঠিত, যাৰ পৰা প্ৰকৃততে প্ৰায় আক্ষৰিক ভাৱে বহুতো দফা লোৱা হৈছে।"

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ সংসদীয় প্ৰথাৰ চৰকাৰ ..... সংবিধানৰ পৰা ধাৰ কৰা হৈছে। (খালী ঠাই পূৰ কৰক)

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধানৰ পৰা লোৱা প্ৰয়োজনীয় দফা (provisions) সমূহ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ ভাৰতীয় সংবিধানখনক প্ৰভাৱান্বিত কৰা আইনখনৰ নাম লিখক।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ঃ ভাৰতীয় সংবিধানক কিয় ধাৰৰ এটা টোপোলা বুলি কোৱা হয়।
(৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত "আমি ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণে ...." বুলি আৰম্ভ হৈছে আৰু শেষ হৈছে ....." গ্ৰহণ কৰা আৰু লিপিবদ্ধ কৰা এই সংবিধানখন নিজকে প্ৰদান কৰিলোঁ"। ইয়াৰ দ্বাৰা এইটোৱেই প্ৰতিপন্ন হয় যে জনগণেই হ'ল কৰ্তৃত্বৰ সৰ্বোচ্চ উৎস। সংবিধানখনক দেশৰ সৰ্বোচ্চ আইন বুলি গণ্য কৰা হয়। কিন্তু দেশৰ সৰ্বোচ্চ ক্ষমতা ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণৰ ওপৰত আৰোপিত।
- প্ৰস্তাৱনাত ভাৰতবৰ্ষ এখন সাৰ্বভৌম দেশ বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে। ই সকলো বহিঃনিয়ন্ত্ৰণৰ পৰা মুক্ত।
- প্ৰস্তাৱনাত ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি ১৯৭৬ চনত 'সমাজবাদী শব্দটো সন্নিবিষ্ট কৰা হয়। ইয়াৰ দ্বাৰা এইটোকে বুজাব খোজা হৈছে যে সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক সমতা স্থাপন আৰু দেশৰ সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ মাজত সম্পদৰ সমবিতৰণৰ বাবে ভাৰতীয় সংবিধান দায়বদ্ধ।
- ১৯৭৬ চনৰ ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি প্ৰস্তাৱনাত 'ধৰ্মনিৰপেক্ষ' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। ভাৰতীয় ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ বৈশিষ্ট্য এয়ে যে, ভাৰতবৰ্ষই কোনো ধৰ্মকে নিজা ধৰ্ম বুলি গ্ৰহণ নকৰে। অৰ্থাৎ, ভাৰতবৰ্ষৰ কোনো ৰাষ্ট্ৰীয় ধৰ্ম নাই আৰু ভাৰতবৰ্ষত সকলো ধৰ্মকে সমান চকুৰে চোৱা হয়।
- প্ৰস্তাৱনাত ভাৰতবৰ্ষক এখন গণৰাজ্য হিচাপে ব্যাখ্যা কৰিছে। গণৰাজ্য শব্দটোৱে ইয়াকে বুজায় যে, ভাৰতবৰ্ষৰ মুৰব্বীজন অৰ্থাৎ ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাষ্ট্ৰপতি এজন নিৰ্বাচিত মুৰব্বী। তেওঁ বংশানুক্ৰমিক নহয়।
- চৰকাৰে সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ন্যায়েৰে সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ উন্নতি সাধন কৰাটোৱেই হ'ল ন্যায়।

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ দৰ্শন আৰু আদৰ্শ হ'ল ভাৰতৰ নাগৰিকৰ ব্যক্তিত্ব প্ৰকাশত সকলো ধৰণৰ স্বাধীনতা প্ৰদান কৰা।
- আমাৰ সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত 'সমতা' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে। ভাৰতীয় সংবিধানে নাগৰিকেই হওক বা অনাগৰিকেই হওক সকলো মানুহ আইনৰ চকুত সমান বুলি ঘোষণা কৰিছে।
- প্ৰস্তাৱনাত, ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা আৰু জাতীয় স্বাধীনতা তথা অখণ্ডতা নিশ্চিত কৰণৰ উপায় হিচাপে মৈত্ৰী শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।
- ভাৰতীয় সংবিধানখন বিভিন্ন উপাদানৰ আধাৰত ৰচিত। ভাৰতৰ পৰিস্থিতি আৰু প্ৰয়োজনসমূহ আগত ৰাখি ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সংবিধানৰ পৰা মুক্তভাৱে বিভিন্ন সমলসমূহ ধাৰ কৰিছিল।
- ভাৰতীয় সংবিধান গঠনৰ প্ৰধান উৎসসমূহ হ'ল — বৃটিছ সংবিধান, আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধান, কানাডাৰ সংবিধান, আয়াৰলেণ্ডৰ সংবিধান, দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধান, জাৰ্মানীৰ সংবিধান আৰু ভাৰত চৰকাৰ আইন ১৯৩৫।
- ভাৰতীয় সংবিধান প্ৰণেতাসকলক বৃটিছ সংবিধানে যথেষ্ট পৰিমাণে প্ৰভাৱিত কৰিছিল। সংসদীয় আৰ্হিৰ চৰকাৰ, কেবিনেট প্ৰথা আদি বৈশিষ্ট্যসমূহ ভাৰতীয় সংবিধানে বৃটিছ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছিল। সেইদৰে ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অধ্যায়ত সন্নিবিষ্ট মৌলিক অধিকাৰসমূহ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিল অফ ৰাইটছ (Bill of Rights) ৰ ভিত্তিত ৰচিত।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ১ নং অনুচ্ছেদত সন্নিবিষ্ট 'Union of India' বাক্যাংশটো কানাডাৰ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা। ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে কানাডাৰ সংবিধানৰ পৰাই যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাটো ধাৰ কৰি লৈছে যদিও ইয়াৰ কিছুমান উপাদান অষ্ট্ৰেলিয়া আৰু দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানৰ পৰা সংগৃহীত।
- সংবিধানৰ চতুৰ্থ অনুচ্ছেদত সন্নিবিষ্ট ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নীতিসমূহ আমাৰ সংবিধানে আইৰিছ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছে।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলক দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানেও বহুপৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। সেইদৰে জৰুৰীকালীন অৱস্থাত ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওপৰত ন্যস্ত হোৱা মৌলিক অধিকাৰসমূহ অক্ষম কৰি ৰখাৰ অধিকাৰৰ উৎস হ'ল জাৰ্মানীৰ ৱাইমাৰ (Weimer) সংবিধান।
- ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনখন আমাৰ সংবিধানৰ সবাতোকৈ বৃহৎ উৎস। ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে এই আইনখনৰ পৰা বহুতো উপাদান গ্ৰহণ কৰিছে। কেন্দ্ৰ আৰু প্ৰাদেশিক চৰকাৰৰ মাজৰ সাংবিধানিক সম্পৰ্ক আৰু এই দুই গোটৰ মাজত থকা চৰকাৰী ক্ষমতা বিতৰণ তালিকা তিনিখন (কেন্দ্ৰীয়, প্ৰাদেশিক আৰু সমবৰ্তী সূচী) ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ পৰা লোৱা হৈছে।

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০। *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi :Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

৩.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ১৯৭৬ চনৰ ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতবৰ্ষ এখন গণৰাজ্য কাৰণ ইয়াৰ আইনতঃ মুৰব্বী ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি গৰাকীজনক জনসাধাৰণে পৰোক্ষভাৱে নিৰ্বাচন কৰে।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ অশুদ্ধ

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ চৰকাৰে সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ উন্নতি সাধন কৰাটোৱেই হ'ল ন্যায়। প্ৰস্তাৱনাত তিনিবিধ ন্যায়ৰ কথা কোৱা হৈছে - সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক। সামাজিক ন্যায় হ'ল কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ ভেঁটি। সামাজিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে ভাৰতীয় সংবিধানে সমাজৰ দুৰ্বল শ্ৰেণীৰ লোকৰ বাবে বিশেষ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে। ৰাজনৈতিক

ন্যায়দানৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতীয় সংবিধানে প্ৰাপ্তবয়স্কৰ বাবে সাৰ্বজনীন ভোটাধিকাৰৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে। ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ মাজত কোনো ৰাজনৈতিক বৈষম্য নাই। অৰ্থনৈতিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে সংবিধানে ভাৰতীয়সকলৰ জীৱন ধাৰাৰ মানদণ্ড উন্নত কৰাৰ আৰু সাধাৰণ মানুহৰ অৰ্থনৈতিক নিৰাপত্তা প্ৰদানৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বৃটিছ সংবিধান।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (ক) ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অংশত সন্নিবিষ্ট মৌলিক অধিকাৰসমূহ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ Bill of Rights ৰ আধাৰত ৰচিত।

(খ) স্বাধীন, নিৰপেক্ষ আৰু একক ন্যায়পালিকাৰ ধাৰণা।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতবৰ্ষৰ পৰিস্থিতি আৰু প্ৰয়োজনৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ভাৰতীয় সংবিধান ৰচয়িতাসকলে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সংবিধানৰ পৰা বিভিন্ন উপাদান ধাৰ কৰিছিল।প্ৰধান উপাদানসমূহ লোৱা হৈছিল - বৃটেইন, আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ, কানাডা, দক্ষিণ আফ্ৰিকা আদি দেশৰ সংবিধানৰ পৰা আৰু ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ পৰা। সেয়েহে ভাৰতীয় সংবিধানক 'ধাৰৰ এটা টোপোলা' বুলি কোৱা হয়।

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত সন্নিবিষ্ট 'Union of India' নামত বাক্যাংশ কোনখন সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছে?

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতবষৰ্ত কৰ্তৃত্বৰ সৰ্বোচ্চ ক্ষমতা কাৰ ওপৰত আৰোপিত?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ যিকোনো দুটা উৎস উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ন্যায় আৰু স্বাধীনতা ভাৰতীয় সংবিধানৰ আদৰ্শ হিচাপে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৯৩৫ৰ বিষয়ে লিখক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত সন্নিবিষ্ট দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান উৎসসমূহৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰক।

*** ***** ***